

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ГАЛУЗЕЙ РОСЛИННИЦТВА В РЕГІОНАЛЬНОМУ АСПЕКТІ

О.В.Шебаніна, доктор економічних наук, доцент

В.В.Лопушанська, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Викладено результати аналізу виробництва продукції основних рослинницьких галузей по регіонах України, досліджено рівень рентабельності та відносні показники виробництва основних галузей продукції рослинництва - зернових, соняшнику та картоплі. Визначено позиції Миколаївської області по основних галузях рослинництва у порівнянні з іншими регіонами.

Ключові слова: конкурентоспроможність галузей рослинництва, рівень рентабельності зернових, конкурентоспроможність регіону.

Постановка проблеми. У сучасних умовах світової глобалізації і переходу до інформаційного суспільства особливої актуальності набуває проблема підвищення конкурентоспроможності продукції регіонів, адже саме тепер посилюються тенденції до зростання самостійності регіонів держави та їх відповідальності за рівень власної економіки. З набуттям нашою державою членства в СОТ для сільськогосподарських виробників посилюється необхідність досягнення високого рівня конкурентоспроможності як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Адже близько 40% продовольства та сільськогосподарської сировини [2], споживаного населенням України, ввозиться з-за кордону. Традиційно імпортується продукція овочівництва та садівництва, ягоди, бобові у свіжому, консервованому та свіжозамороженому видах, м'ясо та продукти його переробки.

У таких умовах конкурентоспроможність галузей рослинництва в регіонах і в країні в цілому виходить на перший план. Адже аграрний сектор економіки і переробна промисловість забезпечують продовольчу безпеку та продовольчу незалежність України і є одними з бюджетоформуючих секторів національної економіки, частка яких у зведеному бюджеті України за останні роки становить 9-10 відсотків, а також займає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту [5].

При оцінці конкурентоспроможності рослинництва в регіональному аспекті необхідно враховувати специфічні особливості сільськогосподарського виробництва: залежність від природно-кліматичних умов, наявність постійного ризику в отриманні стабільних доходів, високий рівень фондомісткості, цінова нееластичність попиту на велику кількість продуктів сільського господарства, великий інтервал часу між вкладенням коштів і отриманням готової продукції. Недосконалість податкової системи та фінансовий стан галузі в цілому суттєво знижують привабливість її для інвесторів та потенціал її конкурентоспроможності. Конкурентні переваги регіональної економіки, її окремих галузей та підприємств впливають на темпи зростання виробництва та на розвиток експортної бази.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням конкурентоспроможності аграрної продукції та аграрних підприємств на регіональному рівні, базовим теоретичним та методологічним положенням присвячено значну кількість публікацій як вітчизняних, так і зарубіжних вчених (І. Ансоффа, В. Андрійчука, О. Амосова, А. Булатова, П. Зав'ялова, В. Месель-Веселяка, М. Портера, П. Саблука, І. Топіхи, О. Шебаніної, В. Юрчишина, Р. Фатхутдінова).

Проте значні напрацювання у цій сфері дають підставу стверджувати, що питання визначення конкурентних позицій окремих регіонів у галузях рослинництва залишаються актуальними на даному етапі, і не виключають можливості проведення нових досліджень і пошуку нових напрямків у розробці даної проблеми.

Мета статті – дослідити і проаналізувати показники конкурентоспроможності продукції основних рослинницьких галузей по регіонах України за останній рік і визначити конкурентні позиції Миколаївської області у даному аспекті.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність галузі визначається наявністю у неї конкурентних переваг, які дозволяють створювати, виробляти (з витратами не вище світових) продукцію високої якості, що задовольняє вимогам

конкретних груп покупців споживчої цінності товарів, їх ринкової новизни і вартості (ціни), і поставляти її на конкурентний світовий ринок в оптимальні терміни, що диктуються ринковою ситуацією [3].

У 2008 році у рослинництві отримано найбільший за всю історію України врожай зернових – 53,3 млн т. Порівняно з 2007 роком у 2008 році в 1,6 раза збільшено виробництво насіння соняшнику (6,5 млн т), у 2,7 рази – ріпаку (2,9 млн т), а також сої, картоплі, овочів, плодово-ягідної продукції, винограду [6].

Підвищення конкурентоспроможності регіону є одним з факторів подальшого розвитку аграрних підприємств Миколаївщини. Адже Миколаївська область має потужний ресурсний потенціал для підвищення регіональної конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Серед таких факторів – наявність висококваліфікованих кадрів та наукової бази, посівні площі, кліматичні умови, які сприятливі для зерновиробництва, виробництва соняшнику, виноградарства та ряду інших галузей. В цьому плані рослинництво має ряд переваг над іншими галузями: його продукція (зерно, соняшник), як правило, високорентабельна і за рахунок прибутку може швидко окупити впроваджені заходи; вказані види продукції піддаються тривалому зберіганню, транспортабельні, є важливими експортними продуктами; це високомеханізована галузь, великі площі якої можуть обслуговуватися невеликою кількістю працівників, які порівняно легко можуть перейти на госпрозрахункові методи господарювання.

Нами проведено аналітичні дослідження конкурентоспроможності продукції основних галузей рослинництва по регіонах України, таких як зерновиробництво, вирощування соняшнику та картоплярство. Рівень рентабельності виробленої продукції є одним з індикаторів конкурентоспроможності галузі в цілому. Картодіаграма (рис. 1), складена за даними Держкомстату України [6] і надає уявлення про рівні рентабельності виробництва основних досліджуваних видів продукції рослинництва (зернові і зернобобові, соняшник, картопля) по регіонах України у 2008 році.

У структурі виробництва продукції рослинництва у переважній більшості областей найвагомішу частку займають зернові та зернобобові культури (від 26,1% у Львівській до 78,2% у Одеській областях [6]). У Миколаївській області у 2008 р. загальний обсяг виробленої продукції основних галузей рослинництва склав 3586,22 тис. т (14 місце за валовою продукцією рослинництва серед регіонів України). По всіх категоріях господарств у Миколаївській області зібрано 2385,9 тис. т зернових та зернобобових, 180,5 тис. т картоплі, 274,4 тис. т овочів, найбільші за останні двадцять років врожаї соняшнику – 517,3 тис. т та ріпаку – 213,8 тис. т.

Найвищий рівень рентабельності виробництва зернових у 2008 р. був у Львівській області і склав 58,7%, попри те, що зернові займають тут найменшу частку за структурою валового виробництва серед галузей рослинництва. Високий рівень рентабельності галузі зерновиробництва продемонстрували у 2008 р. Чернігівська (24,8%), Дніпропетровська (21,8%) та Миколаївська (21,6%) області.

Якщо проаналізувати рівні рентабельності виробництва основних видів культур за картодіаграмою (рис. 1), то виявляється, що найвищий рівень рентабельності у Миколаївській області має виробництво картоплі (26,0%), він вищий навіть за рівень рентабельності основної галузі – зерновиробництва (21,6%). Але за загальними обсягами виробництва картоплі Миколаївська область знаходиться на останньому місці серед регіонів України. Після аналізу виробництва картоплі по територіальним одиницям Миколаївської області [7], встановлено, що найбільшу частку мають Первомайський район – 18,5 тис. т, або 10,2% в загальному обсязі та Жовтневий район – 14,7 тис. т, або 8,1% в загальному обсязі виробництва картоплі. Частка картоплярства у загальному обсязі виробництва рослинницької продукції в регіоні теж є незначною – лише 5%. Але картоплярство не є висококонкурентною галуззю для Миколаївщини через найнижчу по Україні врожайність картоплі (91,5 ц/га).

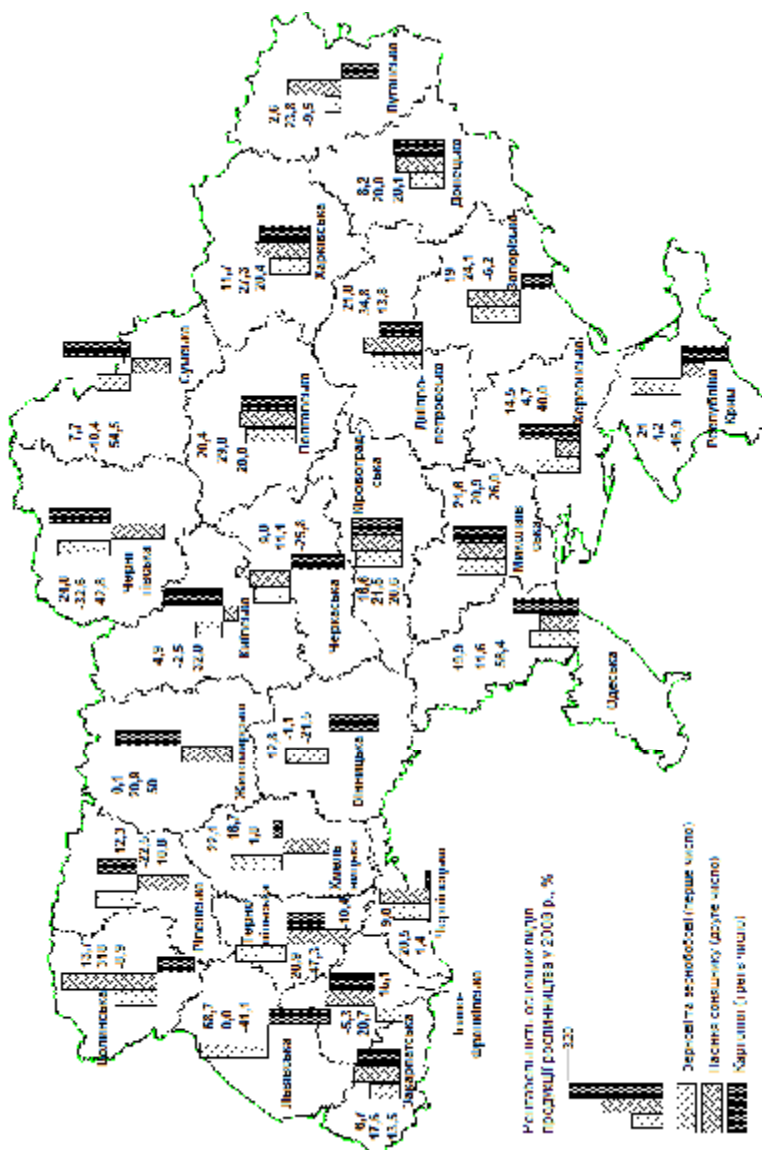

Рис.1. Картодіаграма рівнів рентабельності основних видів продукції рослинництва в Україні у 2008 р.

За рівнем рентабельності виробництва соняшнику перше місце посідає Волинська область – 318%. Всі інші області України значно відстають за цим параметром, Полтавська область, яка посідає друге місце, має всього 29,8% рівня рентабельності виробництва. Порівняно високий рівень рентабельності виробництва насіння соняшнику має Миколаївська область (20,9%), яка займає шосте місце за обсягами зібраного врожаю соняшнику серед інших регіонів, що свідчить про великий експортний потенціал цієї галузі та її високу конкурентоспроможність.

Дослідити конкурентні позиції рослинницьких галузей в сільськогосподарських підприємствах Миколаївської області також можна, спираючись на дані рейтингування регіонів України за відносними вартісними та натуральними індикативними показниками конкурентоспроможності рослинництва (табл. 1), такі як валова продукція на 100 га сільгоспугідь, виробництво зернових в розрахунку на 1 особу. Показники врожайності зернових, продуктивності праці (валова продукція рослинництва в розрахунку на 1 зайнятого в галузі) опосередковано позначаються на рівні конкурентоспроможності і відображають ефективність використання земельних та трудових ресурсів.

По виробництву зернових та зернобобових на 1 особу Миколаївська область займає порівняно високу шосту позицію, вдвічі нижче показник валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь (12 місце в рейтингу). Продуктивність праці в сільськогосподарських підприємствах Миколаївщини на 1 зайнятого у виробництві продукції рослинництва у 2008 р. дорівнювала 90,48 тис грн, що дозволило регіону потрапити у першу десятку областей за цим показником.

Занепокоєння викликає майже найнижчий показник врожайності зернових та зернобобових серед усіх областей України. Навіть Івано-Франківська область, для якої зерновиробництво виявилось збитковим у 2008 році (рівень рентабельності склав – 5,3%), має більший показник урожайності у цій галузі. Низька врожайність однієї з основних експортних галузей негативно впливає на собівартість виробництва, і відповідно знижує рівень конкурентоспроможності зерновиробництва.

Таблиця 1

Рейтинги регіонів України за відносними показниками виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах у 2008 році*

Регіони України	Валова продукція на 100 га сільгосп-угідь, тис. грн		Продуктивність праці на 1 зайнятого у рослинництві, тис. грн		Виробництво зернових та зернобобових на 1 особу, кг		Врожайність зернових та зернобобових, ц/га	
	значення показника	рейтинг	значення показника	рейтинг	значення показника	рейтинг	значення показника	рейтинг
Україна	147,8	x	82,22	x	1152	x	34,6	x
Автономна Республіка Крим	129,3	15	49,67	23	738	16	28,3	24
Області								
Вінницька	193,2	3	83,82	12	2027	4	41	3
Волинська	99,3	24	42,03	24	692	18	27,7	25
Дніпропетровська	136,1	14	98,93	6	1091	14	34	10
Донецька	112,1	21	64,65	20	516	22	30,8	19
Житомирська	109,9	22	67,42	18	847	15	29,6	21
Закарпатська	90,6	25	36,05	25	255	25	36,8	7
Запорізька	114,5	20	89,47	11	1522	10	32,5	14
Івано-Франківська	126,6	17	65,09	19	288	24	32,4	15
Київська	175,4	6	50,96	22	578	20	40	4
Кіровоградська	158,5	9	108,24	1	2906	2	36,1	8
Луганська	103,8	23	100,20	4	700	17	30,9	18
Львівська	164,6	7	75,78	15	327	23	32,1	16
Миколаївська	139,2	12	90,48	10	1989	6	28,7	23
Одеська	136,5	13	79,49	14	1538	9	30,4	20
Полтавська	180,6	5	108,10	2	2985	1	43,7	2
Рівненська	117,9	18	67,77	17	669	19	29,5	22
Сумська	128,6	16	97,50	7	1987	7	35,7	9
Тернопільська	245,6	1	100,71	3	1458	11	34	10
Харківська	182,3	4	97,20	8	1361	12	38,8	6
Херсонська	163,4	8	99,25	5	1996	5	32,9	13
Хмельницька	143,3	11	81,49	13	1349	13	33	12
Черкаська	205,8	2	97,09	9	2273	3	44,4	1
Чернівецька	151,7	10	64,56	21	531	21	39,8	5
Чернігівська	117,4	19	68,00	16	1915	8	32,1	16

* за даними Держкомстату України [6]

Регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні спрямовано на забезпечення сприятливих умов розвитку сільськогосподарського виробництва. В цьому контексті з метою підвищення інвестиційної привабливості вітчизняного аграрного сектора економіки та конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників у квітні 2009 року вийшов Указ Президента України [4] про створення Консультативної ради з питань розвитку сільського господарства. Одним з основних завдань ради є аналіз проблем, що стримують розвиток аграрного сектора економіки; підготовку пропозицій щодо стимулювання інвестицій в агропромисловий комплекс України та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки, в тому числі із залученням міжнародної технічної допомоги; розроблення пропозицій, у тому числі із залученням вітчизняних та міжнародних експертів, щодо підготовки проектів нормативно-правових актів з питань розвитку сільського господарства та сільських територій, удосконалення земельних відносин на таких територіях [1].

Таблиця 2

**Товарна структура зовнішньої торгівлі України
продуктами рослинного походження за 2008 рік***

Назва продукції	Експорт			Імпорт		
	у млн дол. США	у % до 2007 р.	у % до загального обсягу	у млн дол. США	у % до 2007 р.	у % до загального обсягу
Продукти рослинного походження	5577,1	323,0	100,0	1462,5	169,9	100,0
у т.ч.						
овочі, коренеплоди	81,9	115,9	1,5	91,1	328,6	6,2
зернові культури	3703,8	485,0	66,4	146,6	169,2	10,0
продукція борошномельно-круп'яної промисловості	180,3	244,6	3,2	48,9	68,7	3,3
насіння і плоди олійних рослин	1425,9	213,8	25,6	234,0	176,2	16,0
камеді, смоли	0,4	117,8	0,01	43,8	175,5	3,0
інші продукти рослинного походження	3,5	137,1	0,1	1,2	154,7	0,1

* за даними Держкомстату України [2]

За даними табл. 2, у 2008 р. експорт рослинницької продукції перевищував імпорт на 4,1 млрд дол. США. Продукція зернових складала в загальному об'ємі експорту продуктів рослинного походження 66,4% у сумі 3,707 млрд дол. Таким чином, Україна входить до складу перших країн-виробників та експортерів зерна поряд з Австралією, США, Аргентиною та Канадою.

Висновки. Миколаївська область за групою відносних вартісних та натуральних індикативних показників конкурентоспроможності рослинницьких галузей, таких як валова продукція в розрахунку на 1 працівника галузі, виробництво зернових в розрахунку на 1 особу знаходиться у першій десятці регіонів України. Щодо показників, які опосередковано позначаються на рівні конкурентоспроможності – врожайності зернових та валовій продукції в розрахунку на 100 га сільгоспугідь, то вони є низькими порівняно з іншими областями, що свідчить про низьку ефективність використання основного ресурсу сільськогосподарського виробництва – землі.

Для збільшення врожайності сільськогосподарських культур необхідно розробити на регіональному рівні стратегії впровадження нових технологій землеробства. На короткому відрізку часу необхідно докласти зусиль як з боку законодавчої влади, так і місцевої виконавчої влади, для відновлення застарілої сільськогосподарської техніки, використовувати досягнення науково-технічного прогресу і переймати досвід інших країн, що дозволить підвищити експортний потенціал основних галузей рослинництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гончаренко І. Соціально-економічний розвиток сільських територій регіону: проблеми теорії та практики: Монографія / І. Гончаренко / НАН України. Інститут регіональних досліджень. — Львів, 2009. — 370 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»)
2. Зовнішня торгівля України товарами за 2008 рік. Експрес-випуск / Відповідальний за випуск А. О. Фризоренко. — К.: Державний комітет статистики України, 2009. — С. 23.

3. Портер М. Э. Конкуренция: [пер. с англ.: уч. пос.] / М. Э. Портер. — М. : Издательский дом «Вильямс», 2000. — 495 с.

4. Про Консультативну раду з питань розвитку сільського господарства та сільських територій. / Президент України. — Офіц. вид. — К. : Парлам. вид-во, 2009. — 207 с. — (Бібліотека офіційних видань).

5. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: "Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства і харчової промисловості України". Постанова Верховної ради України, Документ 1240-17, ред. від 06.04.2009 / Верховна рада України. — Офіц. вид. — К. : Парлам. вид-во, 2009.

6. Статистичний збірник "Сільське господарство України" за 2008 рік. / За ред. Ю. М. Остапчука. — К.: Державний комітет статистики України, 2009.

7. Статистичний щорічник Миколаївської області за 2008 рік. / За ред. П. Ф. Зацаринського. — Миколаїв: Головне управління статистики у Миколаївській області.